

आशा भोसले - भाग १

१९८९ पर्यंत, चित्रपटांतील आणि त्याव्यतिरिक्तची अशी अनेक भाषांमधील १०,३४४ गीतं जमेस धरून ध्वनीमुद्रित गाण्यांच्या बाबतीत आशा भोसले यांनी जागतिक विक्रम मोडला आहे. या बाबतीत त्यांची कुणीही बरोबरी करू शकणार नाही. त्यानंतर एका तपाहून जास्त काळ त्या समर्थपणे गाणी म्हणतच आहेत आणि आपण ती ऐकण्याचा आनंद लुटतोय व अवाक् होऊन संख्या मोजण्याचं काम करतोय.

त्यांच्या १०,३४४ गीतांपैकी ७,५९४ केवळ हिंदी चित्रपटगीतेच आहेत. आशा भोसलेंच्या चित्रपटगीतांचा आढावा घेणाऱ्या 'स्वराशा' या या पुस्तकात लेखक विश्वास नेरुरकर यांनी या सर्व चित्रपटगीतांची वास्तवपूर्वक नोंद केलेली आहे.

तर आता पहा. आशा भोसलेंनी हिंदी चित्रपटांतील पहिलं गाणं म्हटलं ते साल होतं १९४७. तेव्हापासून १९८९ पर्यंत ४२ वर्ष होतात. रविवार आणि इतर सुट्टीचे दिवस वगळता एका वर्षातील कामाचे ३०० दिवस होतात. अशा रितीने ४२ वर्षांतले कामाचे दिवस मोजले तर होतील १२,६००. या १२,६०० दिवसांत त्यांनी १०,३४४ गाणी ध्वनीमुद्रित केली. प्रत्येक ३० तासांत एक गाणं ! तसं म्हटलं तर अवचित येणारी आजारपणं, प्रवासात घालवलेला वेळ, सुट्ट्या, त्यांची तीन बाळंतपणं आणि स्टेजवरील कार्यक्रम हा वेळ वगळून पाहिलं तर तासांचं अंतर कमी होऊन त्यांनी दिवशी एक गाणं ध्वनीमुद्रित केलं असं म्हटलं तरी अतिशयोक्ती होणार नाही. ४२ वर्षातील अतुल्य कामगिरी असंच वर्णन करावं लागेल आणि अजूनही थोड्या कमी दमाने का होईना, पण ध्वनीमुद्रणे चालूच आहेत.

नुसती संख्याच नव्हे तर गाण्याचा उत्कृष्ट दर्जाही विस्मयकारक आहे. तुम्ही कुठलंही गाणं आठवून बघा - आशाबाईंनी ते जीव आतून गायलेलं आहे हे लक्षात येईल. चित्रपटांतल्या वेगवेगळ्या नायिकांना शोभेल असा त्यांनी प्रत्येक वेळी आवाजात बदल

केला आणि आपल्या आवाजातील लवचिकता दाखवून दिली. एस्. सुचित्रलता यांनी 'डेक्कन हेराल्ड' मध्ये आशाबाईबद्दल पुढीलप्रमाणे उद्गार काढले आहेत - 'विविध लोकांसाठी आशा भोसलेंनी आपल्या आवाजातून विविध भावना व्यक्त केल्या. चित्रपटातील भूमिका जशी असेल म्हणजे सोज्वळ, खेळकर, महाविद्यालयीन युवती किंवा वयस्कर स्त्री त्याप्रमाणे त्या आपल्या आवाजात बदल करत असत.'

आशाबाईंनी आपल्या गायकीतून बहुदंगीपणा दाखवला हे सर्वांना माहितच आहे, पण कंबरे नृत्याच्या गाण्यातील भुरळ घालणारे मादक स्वर - त्याला तोड नाही. कंबरे नृत्यातील गाण्यांच्या कसबामुळे या गायिकेच्या कारकिर्दीवर संमिश्र परिणाम झाला, परंतु त्यांना व रसिक श्रोत्यांना त्याचा फायदाही झाला.

खट्याळ गाण्यांतून त्यांनी घेतलेल्या कर्णमधुर हरकती एकदम लाजबाब आहेत. याबाबतीत त्यांची कोणीतरी बरोबरी करू शकेल का ? उदा. 'दम मारो दम' ('हरे रामा हरे क्रिश्ना'), 'दुनिया मे, लोगों को' ('अपना देश'), 'बचके कहा जाओगे ?' ('यकीन'), 'ये रंगीन महफिल गुलाबी, गुलाबी' ('शिकारी'), 'ऐ दुश्मन-ए-जान' ('पत्थर के सनम'), 'आओ ना, गले लगाओ ना' ('मेरे जीवन साथी'), 'लाखो हसीनोंसे है गुलझार चायना टाऊन' ('चायना टाऊन') आणि 'ये है रेशमी जुल्फोंका अंधेरा, न घबराईये' ('मेरे सनम')

परंतु शास्त्रीय रागदारीवर आधारित गाण्यांतून त्यांनी आपल्या आवाजातील खोली आणि आवाका स्पष्टपणे दाखवून दिले. त्यांनी वेगवेगळ्या गीतकारांच्या गाण्यांवर विविध ढंगी जादुई सरताज चढवला. 'मुझे गले से लगालो' (राग आसावरी 'आज और कल'), 'तोरामन दर्पण कहलाये' (राग दरबारी कानडा - 'काजल'), 'दैय्या रे दैय्या लाज मोहे लागे' (राग दरबारी कानडा - 'लीडर'), 'बेकसी हद से जब गुजर जाये' (राग देश - 'कल्पना'), 'नजर लागी राजा' (राग खमाज - 'काला पानी'), 'आँखो से जो उतरी है दिल मे' (राग किरवाणी 'फिर वही दिल लाया हूँ'), 'जाईये आप कहाँ जायेंगे' (राग पिलू 'मेरे सनम'), 'निगाहे मिलाने को' (राग यमन - 'दिल ही तो है'), 'कौन आया की निगाहों मे' (राग पहाडी 'वक्त'), 'इशारों इशारों मे' (राग पहाडी 'काश्मीर की कली'), 'अब के बरस भेजो भय्या' (राग पिलू 'बंदिनी'), 'इन आँखो की मस्ती के' (राग भूपाली 'उमराव जान'), 'ये क्या जगह है दोस्तो' (राग बिहाग - 'उमराव जान'), इ. इ.

आणि मग तेरड्यासारखा पार रंग बदलून त्यांनी कव्वालीही अप्रतिम सादर केली. इतर गायकांसोबत त्यांनी गायलेल्या पुढील कव्वाली आठवून पहा. 'मै इधर जाऊँ या उधर जाऊँ' ('पालकी'), 'ना तो कारवाँ की तलाश है' ('बरसात की रात'), 'चांदीका बदन' ('ताजमहल') आणि 'है अगर दुश्मन' ('हम किसीसे कम नहीं').

त्यांच्या अनेक संस्मरणीय गाण्यांतून त्यांनी तुम्हाला करुण रसाचाही अनुभव दिलेला आहे. 'दिल लगाकर हम ये समझे' ('जिंदगी और मौत'), 'ऐ गम-ए-दिल क्या करू' ('ठोकर'), 'जब नाम-ए-मोहब्बत' ('काला पानी'), 'तंग आ चुके हैं' ('लाईट हाऊस'), 'पूँछो ना हमे हम उनके लिये' ('मिट्टी मे सोना'), 'मुझे गले से लगा लो' ('आज और कल') आणि 'जानेवाले, ओ मेरा प्यार' ('गीत गाया पत्थरोंने').

त्यांची प्रेमगीतंही श्रवणीय अशीच होती. 'बलमा खुली हवा मे' ('काश्मीर की कली'), 'जरा ये मौसम' (किशोर कुमार बरोबर 'दिल्ली का ठग'), 'जरा होले होले चलो मोरे साजना' ('सावन की घटा') आणि 'तेरी निगाहों मे' (तलत बरोबर 'बहाना').

थोडक्यात म्हणजे आशाबाईंचं अगदी कुठल्याही प्रकारचं गाणं अप्रतिमच !

मूळ लेखक - माणिक प्रेमचंद
अनुवाद - अन्नपूर्णा (चित्रा) रांगणेकर

NOTE: Among the many things India can be proud about is the wonderful music that was made in the Hindi cinema of yesteryear. Songs that touched (and still touch) the hearts of many millions of people who understand Hindustani. No matter where we were, inside or outside the country, and whether we were old or young, rich or poor, fat or thin, there were songs that kept us enjoying them. Or making life more bearable, at the least.

'Yesterday's Melodies Today's Memories' is a biographical salute to all the main singers, composers, and songwriters who put out these melodies, from the start in 1931, till about 1970.

Manek Premchand, the author, has also recently written another music book called 'Musical Moments From Hindi Films', celebrating 75 years of sound (and music) in Hindi Films. To buy the books, you may go to jharnabooks@yahoo.com, and to write to the author, the email address is manekpremchand@gmail.com